

РЕЦЕНЗІЇ Й ОГЛЯДИ

УДК 338.431(477.82)

Ленартович О. Ю.

ВІСИН В.В. КООПЕРАТИВНИЙ РУХ НА ВОЛИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.: МОНОГРАФІЯ / ВАЛЕНТИН ВАСИЛЬОВИЧ ВІСИН. – ЛУЦЬК: ВЕЖА-ДРУК, 2014. – 440 С.

Монографічне дослідження, що рецензується, присвячене комплексному висвітленню історії кооперативного руху на Волині в другій половині ХІХ – першій половині ХХ ст. У монографії В. Вісина досліджуються найактуальніші аспекти процесу організаційно-ідеологічного становлення кооперації та здійснюється глибокий аналіз тієї ролі, яку вона відіграла у національному, економічному й культурному розвитку краю в 1861–1939 рр.

Значну увагу автор приділяє вивченню різноманітних форм й напрямів діяльності волинських кооперативних організацій в означений історичний період. Цілковито обґрунтовано виглядає висновок про те, що кооперація стала важливим елементом господарського та громадського життя Волині, виявивши спроможність працювати в усіх ключових галузях економіки регіону: торгівлі, кредитно-фінансовому забезпеченні населення й виробництві матеріальних благ.

З методологічної точки зору робота має послідовний системно-науковий характер. Зміст дослідження можна умовно розділити на дві частини. У першій частині (розділи 2, 3) аналізуються політико-правові засади діяльності кооперативних організацій в Російській імперії, а також суспільно-політичні умови розвитку кооперації в Другій Речі Посполитій. Підсумовується, що протягом міжвоєнного періоду політико-правове поле функціонування кооперації на Волині було набагато сприятливіше, ніж в умовах царського режиму. В Польській державі сформувалося ліберальне, демократичне законодавство у всіх сферах суспільства. Проте, природний розвиток кооперативної системи Волинського воєводства в середині 1930-х років було перервано низкою історичних причин об'єктивного характеру.

Поряд з політико-правовими, автор розглядає та порівнює соціально-економічні чинники розвитку кооперації в умовах Російської імперії та Другої Речі Посполитої. Об'ємний фактологічний матеріал дослідження ілюструє тезу, сформульовану дослідником, що на розвиток волинської кооперації в кінці ХІХ – початку ХХ ст. вплинули соціально-економічні особливості розвитку регіону: аграрне перенаселення, зростаюче малоземелля, засилля орендарів, лихварів та дрібних торговців, великий відсоток панського землеволодіння. Розгортанню кооперативного руху в цей період значно посприяла столипінська аграрна реформа, адже в процесі реформування аграрної сфери влада заохочувала появу самодіяльних економічних об'єднань.

Проаналізовані фактори, підкреслюється у монографії, створили основу для поширення всіх форм волинської кооперації в межах Російської імперії: споживчої, кредитної, сільськогосподарської, виробничої. Їх поява зумовлювалася як спільними, так і специфічними для окремих видів кооперативів причинами. Крім особливості соціально-економічного життя на селі, поширення кооперації стимулювалося й процесами соціальних трансформацій у містах наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

У зв'язку із наведеним у монографічному дослідженні фактологічним матеріалом, слушним видається умовивід автора про значно сприятливіші соціально-економічні фактори розвитку волинської кооперації в Другій Речі Посполитій, ніж у Російській імперії. Адже у своїх засадах Польська держава була правовою країною, устрій якої гарантував усім її громадянам однакові права щодо організації преси, господарських товариств тощо. Основним фактором успішного функціонування кооперації на Волині в міжвоєнний період стала ліберальна, досить гнучка та ефективна економічна політика польського уряду.

У другій частині монографії (розділи 4-5) досліджується та здійснюється порівняльний аналіз основних кооперативних форм діяльності у Волинській губернії (др. пол. XIX – поч. XX ст.) та Волинському воєводстві (20-30-ті роки XX ст.). Загалом, підкреслюється у роботі, кооперація стала важливим елементом господарського та громадського життя населення краю в межах Російської імперії, виявила спроможність працювати в усіх ключових галузях економіки. Товариства забезпечували населення дешевим кредитом, впливали на зниження цін та підвищення якості товарів, сприяли підвищенню культури сільського господарювання. В умовах Другої Речі Посполитої господарського-економічна й соціокультурна робота волинських кооперативних товариств набула нової якості. Вона провадилась за відносно ліберального законодавства та в умовах ринкової економіки. Свого подальшого розвитку набули традиційні для Волині споживчі й кредитні товариства, сільськогосподарська кооперація уніфікувалася з споживчою, значного розвитку досягли молочарська та інші різноманітні види виробничої кооперації. При цьому, культурно-просвітницька робота стала одним із пріоритетних напрямів діяльності кооперативних організацій Волині й протягом міжвоєнного періоду досягла доволі високого рівня.

Таким чином, у монографії наявна як хронологічна логіка викладення змісту дослідження (від історії діяльності волинської кооперації в межах Російської імперії до їх становлення в період існування Другої Речі Посполитої), так і порівняльний аналіз сутнісних відмінностей функціонування кооперативних організацій в межах різних державних суспільно-політичних та соціально-економічних моделей.

Окрім цього, можна виділити розподіл логічного змісту роботи за наступним критерієм – від висвітлення політико-правових засад діяльності кооперативних установ в законодавчих системах різних державних утворень – до аналізу конкретних форм, методів та проявів їх роботи впродовж досліджуваного історичного періоду. Саме у цьому напрямку, на нашу думку, автору варто було поглибити дослідження, зосередивши увагу на конкретних здобутках та прорахунках практичної роботи кооперативних товариств. Адже, сьогодні, коли постають проблеми вибору шляхів і способів розв'язання цілого комплексу суспільно-політичних та соціально-економічних викликів, котрі стоять перед Українською державою, кооперативні ідеї та практика знову на часі.

У монографічному дослідженні вперше здійснено спробу комплексного аналізу волинського кооперативного руху, який раніше був частково відображений у працях, присвячених кооперації загалом, окремим видам кооперації або ж висвітлювався як компонент триваліших хронологічних періодів. Саме у цьому полягає особлива цінність монографії. Еволюцію кооперативного руху другої половини XIX – першої третини XX ст. відтворено на основі численних джерел, насамперед архівних документів та матеріалів, частину яких опубліковано вперше, а також ґрунтового аналізу кількісних і якісних показників. Наприклад, уперше показано динаміку кількості ощадно-позичкових товариств, підраховано число кооперативних союзів, які діяли на Волині, представлено дані щодо поширення різних видів кооперативів.

Автор у своїй роботі обґрунтовано та послідовно відстоює позицію, що кооперація й кооперативний рух відіграють особливо важливу роль у перехідні епохи, у періоди так званих транзитних економік, що є актуальним і в наш час.

Монографія В.В.Вісина «Кооперативний рух на Волині у другій половині XIX – першій третині XX ст.» може слугувати базою для подальших системних досліджень у цій галузі знань. Книга, що є серйозною науковою працею, не лише пропонує розв'язання актуальних проблем стратегічного розвитку держави, а й відкриває широкий простір для дискусій серед фахівців, тим самим виконуючи основне своє призначення.